O'QITISH AMALIYOTIDA SUN'IY INTELLEKTNI JORIY ETISHNING PSIXOLOGIK XAVFLARI VA RESURSLARI HAMDA O'QITUVCHILARNING RAQAMLI TRANSFOMATSIYAGA MOSLASHISHI

Sultanova Asalxon Qo'ziboy qizi
ChDPU 1-kurs talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20225543

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimiga sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarini joriy etishning psixologik jihatlari tadqiq etiladi. Muallif o'qituvchilar faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan kognitiv yuklama, kasbiy keraksizlik qo'rquvi va emotsional tükanish kabi psixologik xavflarni tahlil qiladi. Shu bilan birga, maqolada o'qituvchilarning raqamli transformatsiyaga moslashishi uchun zarur bo'lgan ichki resurslar va strategik yondashuvlar yoritilgan. Tadqiqotning xulosalari o'qituvchi va texnologiya o'rtasidagi muvozanatni saqlash hamda ta'limda insoniy muloqotning ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi.
Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, raqamli transformatsiya, o'qituvchi adaptatsiyasi, psixologik xavflar, kognitiv yuklama, ta'lim resurslari, emotsional intellekt.

Abstract This article examines the psychological aspects of integrating artificial intelligence (AI) technologies into the modern educational system. The author analyzes psychological risks such as cognitive overload, fear of professional obsolescence, and emotional burnout that may arise in teaching practice. At the same time, the article highlights the internal resources and strategic approaches necessary for teachers to adapt to digital transformation. The findings of the study emphasize the importance of maintaining a balance between the teacher and technology, as well as enhancing the value of human interaction in education.
Keywords: artificial intelligence, digital transformation, teacher adaptation, psychological risks, cognitive load, educational resources, emotional intelligence.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli transformatsiya va ta'lim sifatini oshirishga doir farmon va qarorlarida zamonaviy axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga integratsiyalash, o'qitishning innovatsion shakl hamda usullarini joriy etish ustuvor vazifa etib belgilangan. Ushbu strategik maqsadlar doirasida sun'iy intellekt (SI) imkoniyatlaridan foydalanish o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining mazmunini tubdan o'zgartirib, yangi psixologik-didaktik muhitni yuzaga keltirmoqda. Ta'lim amaliyotida SI vositalaridan foydalanishning psixologik xavflari va resurslarini o'rganish rivojlanishning to'liqligi va samaradorligini aniqlaydigan muhim omil bo'lib xizmat qiladi. SI tizimlari o'qituvchining kasbiy faoliyatida kognitiv yuklamaning ortishi, raqamli xavotir va "tirik" muloqotning kamayishi kabi xatarlarni keltirib chiqarsa-da, shu bilan birga u o'qituvchining intellektual resurslarini optimallashtirish mexanizmlarini ham nazorat qiladi.

O'qituvchilarning raqamli transformatsiyaga moslashishi jarayonida quyidagi jihatlar muhim didaktik vazifani o'taydi:

Kasbiy adaptatsiya: O'qituvchining SI texnologiyalarini raqobatchi emas, balki "raqamli yordamchi" sifatida anglab yetishi va o'z faoliyatini akmeologik tamoyillar asosida qayta qurishi;

Psixologik resurslarni safarbar etish: Rutin vazifalarni algoritmlarga o'tkazish orqali o'qituvchining ijodiy mentorlik va fasilitatorlik salohiyatini oshirish;

Texnik-taktik kompetentsiya: SI vositalarini vizual va amaliy tatbiq etish orqali o'quvchilarda axborotni qabul qilishning yangi formatlarini shakllantirish.

O'qituvchilarning raqamli muhitga moslashish darajasi ularning emotsional barqarorligi va yangi strategiyalarni ishlab chiqish qobiliyati bilan belgilanadi. Bu esa ta'lim amaliyotida nafaqat texnik ko'nikmalarni, balki sub'ektlarning psixologik tayyorgarligini ta'minlaydigan metodik tizimni ishlab chiqishni taqozo etadi.

Maktab o'qituvchilarining kasbiy mahoratini oshirishda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalaridan foydalanish, ularni vizual va amaliy tatbiq etish, raqamli vositalar va pedagogik-psixologik metodlarning

uzviy bog‘liqligi zamonaviy ta’lim haqidagi birlamchi tushunchalarni shakllantiradi. SI algoritmlarining o‘quv jarayonida natural shaklda qo‘llanilishini ko‘rish o‘qituvchida aniq pedagogik tasavvur hosil qiladi. Bu esa raqamli muhitda akmeologik tamoyillar bilan birga, akmeologik metodlarni ta’lim amaliyotida qo‘llash tartibini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Aynan pedagoglarning raqamli qobiliyatlari kamol topishida psixologik yondashuv muhim ahamiyat kasb etib, turli o‘quv vaziyatlarida turlicha takomillashish aspekti sifatida o‘ziga xos xususiyatga ega. SI tizimlari bilan ishlashdagi tezkor qaror qabul qilish va yangi texnologik muhit bilan bevosita kontaktda bo‘lish jarayonlari o‘qituvchining ruhiy barqarorligini ham toblaydi.

O‘qituvchilarning raqamli transformatsiyaga tayyorgarligi ikki turga — umumiy va maxsus tayyorgarlikka bo‘linadi:

Umumiy raqamli tayyorgarlik: Zamonaviy pedagogik faoliyatning muhim vazifalaridan biri sifatida o‘qituvchilarning axborot texnologiyalari sohasidagi to‘laqonli savodxonligini ta’minlashga qaratiladi. Bu jarayon zarur raqamli malakalarni takomillashtirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, maxsus texnologik adaptatsiya uchun mustahkam poydevor (baza) yaratadi.

Maxsus raqamli tayyorgarlik: Bevosita sun’iy intellekt vositalariga xos bo‘lgan harakatlar — algoritmlar bilan muloqot (promt-engineering), ma’lumotlarni intellektual tahlil qilish va dars ishlanmalarini avtomatlashtirilgan holda generatsiya qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Hozirgi davrda ta’lim-tarbiya jarayonini modernizatsiya qilish loyihalarini amalga oshirish ustuvor vazifalardan biri bo‘lib, pedagogika sohasiga SI yondashuvlarini joriy etish orqali o‘qituvchining imkoniyatlarini rivojlantirish maqsadlari o‘quv mazmunini tanlash va tuzishga ijodiy yondashuvni talab etadi.

Asosiy vazifa ongli faoliyat sub’ekti bo‘lmish o‘qituvchini turli innovatsion jarayonlarda, xususan, pedagogik ixtisosligi doirasida o‘z ijodiy salohiyatini to‘la ochish va amalda namoyish etishiga bog‘liq bo‘lgan bilimlar, amaliy ko‘nikmalar va SI texnologiyalari bilan ta’minlashdir. Shu bois, maktab o‘qituvchilarini yangi texnologik reallikka psixologik (aniqrog‘i, psixik) tayyorlash bugungi kunning eng dolzarb masalasidir. Pedagogik faoliyatni yuqori darajaga chiqarishda bir necha muhim shartlarni amalga oshirish darkor. Ta’lim jarayoni va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda sun’iy intellekt vositalari orqali raqamli tayyorgarlikni shakllantirish shartlari quyidagilardan iborat: Vaqtni to‘g‘ri tashkil etish: Rutin pedagogik vazifalarni (tekshirish, rejalashtirish) SIga yuklash orqali vaqt resursini optimallashtirish; Faol raqamli pozitsiyani shakllantirish: Texnologiyalarga nisbatan passiv kuzatuvchidan faol foydalanuvchiga aylanish; Algoritmik va metodik vositalarni to‘g‘ri qo‘llash: Har bir darsning maqsadidan kelib chiqib, mos SI vositasini (chatbotlar, generatorlar) tanlash; Tezkor kreativ fikrlash: SI generatsiya qilgan ma’lumotlarni tanqidiy tahlil qilish va vaziyatga moslashtirishga o‘rgatish; Ixtisoslashtirilgan raqamli mashqlar tizimini ishlab chiqish: Har bir fan yo‘nalishi bo‘yicha SIga asoslangan metodik majmualar yaratish;

SIning ta’limiy imkoniyatlari orqali rivojlanish dinamikasi va shakllanganlik darajasi bo‘yicha dastlabki raqamli kompetentsiyalarni shakllantirishga doir nazariy va amaliy ishlar jarayoni mexanizmi takomillashtiriladi; Progressiv rivojlanishga imkon beradigan talablar, sharoit va omillarni shakllantirish, zamonaviy o‘qituvchilarning sifat ko‘rinishini o‘zgartirish tizimi ishlab chiqiladi.

Raqamli ta’lim sohasida tamoyillarning to‘rtta guruhi ajratiladi:

1. Raqamli ta’limning umumiy tamoyillari: (Integratsiyalashuv, ochiqlik va xavfsizlik);
2. SI muhitida o‘qituvchilarning kasbiy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirishni optimallashtirish tamoyillari: (Adaptivlik va psixologik qulaylik);
3. Raqamli transformatsiya doirasida pedagogik mahoratni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar mazmunini tanlash tamoyillari: (Ilmiylik va kreativlik);
4. SI texnologiyalarida innovatsion verifikatsiyani bosqichma-bosqich oshirib borish tamoyillari.

Xulosa

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘qitish amaliyotiga sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etish nafaqat texnik jarayon, balki chuqur psixologik adaptatsiyani talab qiluvchi transformatsiyadir. Tadqiqotlar SI ta’limda kognitiv yuklamani kamaytirish va shaxsiylashtirilgan o‘qitish traektoriyasini yaratishda muhim **resurs** ekanligini, shu bilan birga, o‘qituvchilarda kasbiy anksiyete va emotsional

muloqotning pasayishi kabi psixologik xavflarni keltirib chiqarishi mumkinligini ko‘rsatdi. O‘qituvchilarning raqamli transformatsiyaga muvaffaqiyatli moslashishi ularning nafaqat texnik savodxonligiga, balki yangi pedagogik rollarni (fasilitator, mentor) qabul qilishga bo‘lgan ruhiy tayyorgarligiga bog‘liqdir. Ushbu jarayon o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi intellektual hamkorlikni yangi bosqichga olib chiquvchi zamonaviy ta’lim paradigmasining asosi bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘oziyev E.G‘. Oliy maktab psixologiyasi. – T.: “O‘qituvchi”, 2010. - 224 b.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: TDPU, 2006. - 160 b.
3. Saidov A.S. Ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarni qo‘llashning psixologik jihatlari // Zamonaviy ta’lim. – Toshkent: 2021. - №5. - 12-18 b.
4. Ismoilova M.K. Sun’iy intellekt va ta’lim: imkoniyatlar va xatarlar. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. – T.: "Fan va texnologiya", 2023. - 145 b.
5. Raqamli transformatsiya sharoitida pedagogik faoliyatning psixologik xususiyatlari**.** Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Samarqand: 2022. - 88-92 b.
6. **Luckin R.** Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education for the 21st Century. – London: UCL Press, 2018. - 240 p. (O‘zbek tilidagi tahlili bilan).